
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle série / New Series LV

Ljubljana 2019

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. LV/2019

Izdalo in založilo / Published by

SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA

Uredniški odbor / Editorial Board

RENATA NOVAK KLEMENČIČ, glavna in odgovorna urednica / Editor in Chief
JANEZ BALAŽIČ, MARJETA CIGLENEČKI, MATEJ KLEMENČIČ, MATEJA KOS,
ANDREJ SMREKAR, KATARINA ŠMID, SAMO ŠTEFANAC

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE

Tehnična urednica / Production Editor

KATRA MEKE

Lektoriranje / Language Editing

KATJA KRIŽNIK JERAJ (SLOVENŠČINA), JOSH ROCCHIO (ANGLEŠČINA),
ANA VIDRIH GREGORIČ (ITALIJANŠČINA)

Prevajalci člankov, povzetkov in sinopsisov / Translators for Summaries and Abstracts

RICCARDO BERTONI (ITALIJANŠČINA), MATEJ KLEMENČIČ (ITALIJANŠČINA)

Oblikovanje in postavitve / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

TISKARNA KNJIGOVEZNICA RADOVLJICA

Naklada / Number of Copies Printed

350 IZVODOV
IZŠLO 2023

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, ERIH PLUS

ZA AVTORSKE PRAVICE REPRODUKCIJ ODGOVARJAJO AVTORJI OBJAVLJENIH
PRISPEVKOV.

ISSN 0351-224X

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO JE DEL PROGRAMA SLOVENSKEGA
UMETNOSTNOZGODOVINSKEGA DRUŠTVA, KI GA SOFINANCIRA MINISTRSTVO
ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE. IZHAJA OB FINANČNI PODPORI JAVNE AGENCIJE
ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE. TEMATSKA ŠTEVILKA JE
NASTALA NA POBUDO RAZISKOVALNEGA PROJEKTA NACIONALNO SAMOZAVEDANJE
IN NADNACIONALNA ZNANOST: VPLIV NACIONALNIH DISKURZOV NA RAZISKOVANJE
SREDNJEVEŠKE IN ZGODNJENOVAVEŠKE UMETNOSTI V SLOVENIJI (J6-9387), KI GA
IZ DRŽAVNEGA PRORAČUNA SOFINANCIRA JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO
DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE.

Kazalo / Contents

Umetnost istrskih obalnih mest: in memoriam Stane Bernik 9

RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES

ANA JENKO KOVAČIČ

Škofovske in komunalne palače v luči institucionalnih sprememb 17
v Istri v srednjem veku
*Episcopal and Communal Palaces in Light of Institutional Changes
in Istria in the Middle Ages*

ENRICA COZZI

La pittura gotica nell'Istria slovena e il polittico di Pirano 35
di Paolo Veneziano
Gotsko slikarstvo v slovenski Istri in piranski poliptih Paola Veneziana

SAMO ŠTEFANAC

Antonio Rossellino's Madonnas and the Problem 57
of Mass-produced Florentine Renaissance Sculpture
and its Early Diffusion on the Eastern Adriatic Coast
*Madone Antonia Rossellina in problem masovne produkcije
florentinske zgodnjerenesančne plastike ter njenega zgodnjega
širjenja na vzhodno jadransko obalo*

BARBKA GOSAR HIRCI

Konservatorsko-restavratorski posegi na slikah Vittoreja 85
in Benedetta Carpaccia iz kopske stolnice
*The Conservation and Restoration Treatments of Paintings
by Vittore and Benedetto Carpaccio from Koper/Capodistria Cathedral*

MOJCA MARJANA KOVAČ	
Bonfante Torre. Il "taiapiera" veneziano e la sua bottega a Pirano <i>»Taiapiera Bonfante Torre«. Beneški kamnosek in delavnica v Piranu</i>	111
<hr/>	
ANDREJA RAKOVEC	
Štukature v palači Besenghi degli Ughi v Izoli <i>Stuccoworks at Besenghi degli Ughi Palace in Izola</i>	141
<hr/>	
SARA TURK MAROLT	
Da Capodistria a San Pietro dell'Amata. Il destino degli altari dopo la soppressione napoleonica <i>Od Kopra do piranskega Sv. Petra. Usoda nekaterih koprskih oltarjev v obdobju francoske okupacije Istre</i>	159
<hr/>	
ROSSELLA FABIANI	
Pietro Nobile a Pirano. Progetti per la chiesa di San Pietro <i>Pietro Nobile v Piranu. Načrti za cerkev svetega Petra</i>	183
<hr/>	
KATJA MAHNIČ	
The Presentation of the Works of Art in the Former Austrian Littoral Region during World War I <i>Umetnostni spomeniki istrskih mest in njihova obravnava v času prve svetovne vojne</i>	193
<hr/>	
CLAUDIA CROSERÀ	
L'attività di tutela della Soprintendenza nel primo dopoguerra. Restauro di opere d'arte in Istria e nella Venezia Giulia <i>Dejavnost spomeniškega varstva med obema vojnama. Restavriranje umetnin v Istri in v Furlaniji - Julijski krajini</i>	209
<hr/>	
NEŽA ČEBRON LIPOVEC	
»Revolucija mesta«. Staro mestno jedro v povojnih urbanističnih načrtih za Koper <i>"La rivoluzione della città". Il centro storico di Capodistria nei piani urbanistici del secondo dopoguerra</i>	245

Umetnost istrskih obalnih mest: in memoriam Stane Bernik

Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo je 23. in 24. novembra 2018 v sodelovanju s Fakulteto za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru organiziralo simpozij z naslovom Umetnost istrskih obalnih mest. Čast uvodnega nagovora je bila pripadla dr. Stanetu Berniku, častnemu članu društva, ki je v tem letu praznoval osemdesetletnico, obenem pa je organizacija simpozija sovpadala s petdesetletnico izdaje njegove monografije *Organizem slovenskih obmorskih mest. Koper, Izola, Piran*. Namen simpozija je bil poudariti in dodatno spodbuditi raziskave o umetnosti v urbanih središčih Istre, ki so bila v okviru slovenske umetnostne zgodovine pogosto na obrobju zanimanja.

Dobro leto kasneje, 11. decembra 2019, nas je dr. Stane Bernik nenadoma zapustil. Ker smo le leto prej v *Zborniku za umetnostno zgodovino* 2018 objavili zapis ob njegovi osemdesetletnici, desetletje prej pa je bila v *Zborniku za Staneta Bernika* objavljena tudi njegova bibliografija, mu letošnjo številko naše revije, v kateri so objavljene nove študije o umetnosti istrskih obalnih mest, posvečamo z objavo njegovega uvodnega nagovora iz Kopra.

Posvet UMETNOST ISTRSKIH OBALNIH MEST

Koper, 23.–24. 11.2018

Stane Bernik

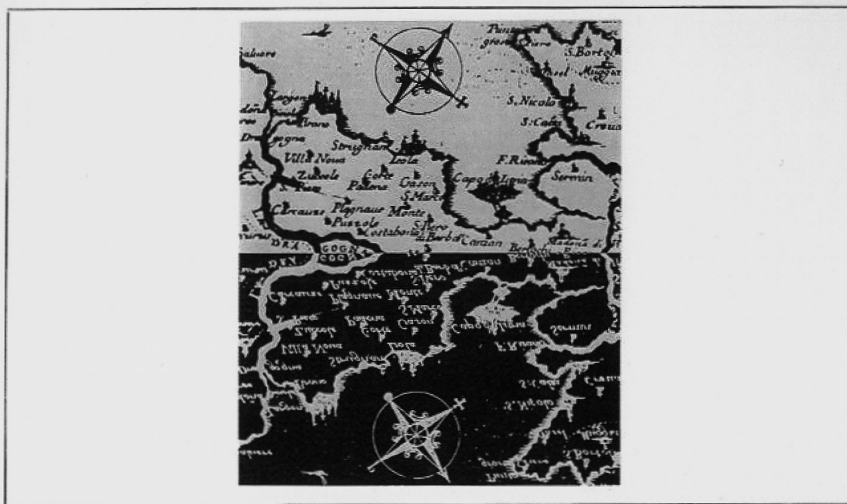
Nagovor navezujem na odprtje posveta Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva, ki je motivno in aktualno postavljen v ospredje dela, objavljenega pred petimi desetletji in ga doživljam kot pomenljiv pomemben prispevek k širši arhitekturni in spomeniškovarstveni problematiki, ki je sprožil tematsko široko in kompetentno obravnavo napovedane obravnave vrednotenja in varovanja kulturne dediščine.

Vrednotenja žive in funkcionalno vzgibane kulturne, se pravi hkrati arhitekturne in urbanistične dediščine, se zavedamo v vztrajni obstojnosti, in če se umetnostnozgodovinsko izrazim, v ujetosti slogovnih opredeljenosti, kar doživljamo in dojemamo kot umetnostno celotnost in to v praksi zvečinoma običajno nenehno

stane bernik

organizem slovenskih obmorskih mest

koper izola piran

1. Naslovnica/ovitek Organizem slovenskih obmorskih mest: Koper, Izola, Piran

počnemo. Ti »spomeniki« so dejstva v funkciji, so aktivni dejavniki, a so preprosto najširše povedano »stavbni fond«, so arhitektura in nam vsakodnevno govorijo iz preteklosti, iz podedovanih in našihkušenj in so izrazna kontekstualna mestna civilizacijska vsebina. So prostori, ki udeležujejo bivanje: stanovanje, kulturo, delo, poslovnost, izobraževanje, znanost, zabavo, prosti čas, šport, rekreacijo, družabnost ... So v vzročnih povezavah in v sodejstvu ter natančno zamejeni s specializiranimi prostorskimi in objektnimi tipologijami ter reflektivno smotrno izpovedani v individualizirani in kolektivni pričevalnosti.

V opisanem razprtem izhodišču, ki hoče vidno vrednotiti razpravljanje o istrskih slovenskih mestih, in posebej na poglobljeno regionalno zgovornost mediteranskega prostora v njegovem značilnem kulturnem »vzorcu«, se pravi v specifičnem okolju urbanističnega ustroja in arhitekturnem ter oblikovalskem vizualnem

podobju. Seveda se je to odvijalo in se odvija v okviru vsestransko delujočih družbenih silnic. V okviru teh razpravljanj bi morali ovrednotiti in opredeliti z vidika umetnostne zgodovine, arhitekturne zgodovine, spomeniškega varstva in konservatorstva tekoče dogajanje in usklajevali z živo urbanistično teorijo in prakso ter upravno prav tako z načelnim in ustreznim reševanjem problemov.

Teh kajpak nikakor ni bilo dovolj in še zdaj jih je malo! Razprave, o kateri govorimo, nikakor ni treba povezovati zgolj z naslovom posveta, saj se z morja prek Črnega Kala lepo vidijo enaki problemi na celostno slovensko »celino«.

V naslovu posveta *Umetnost istrskih obalnih mest* spodbujamo precej natančno napovedane obravnave in se z njimi priklanjamo Francetu Steletu in njegovi že zdavnaj klasično zastavljeni tematiki o *Umetnosti v Primorju* (1940, 1960). Toda poskušajmo opredeliti njeno vsebino in sporočilnost ne le zgolj z geografijo »umetnostnih topografij« in narativno svojsko utrjenih prepoznavnih oblikovnih prvin prek raznih družbenih in kulturnih vrednotenj ter urbanističnih hotenj – stvarnih in umišljenih. Mediteran je že zgodovinska sozvočnica tem zgovornim dejstvom in vse urbane prvine so se utrjevale in so še danes njen vsestranski in vsedejavni gradnik. Sicer pa je bila njena kompleksna vsebina in sporočilnost v marsičem inicialna in fragmentarno ali celostno v skladu z umetnostnimi topografskimi, arhitekturnimi in urbanističnimi dognanji umetnostnih zgodovinarjev in arhitektov, ki so se pričeli ukvarjati s konservatorstvom in zgodovino arhitekture. Vsebinsko je bila tematsko celostna in kompleksno razširjena in tako je bila v resnici izjemno porabno in stvarno izhodišče tem razpravam. Pri tem je bil vsebinsko posebej izrazen spomeniškovarstveni in vsakodnevno tudi njegov pragmatični vidik, ki je od začetka srede šestdesetih let pričel intenzivneje postajati »javna tribuna«. Takrat sem se že študijsko lotil raziskovanja Kopra, Izole in Pirana, deloma tudi Ljubljane, in Trubarjeve ceste, ki je bila odprto in kritično ljubljansko spomeniško varstveno vprašanje. Takrat smo se pri tem zgodnjem raziskovalnem delu organizirali v seminarju prof. Naceta Šumija. Kot pobudniki smo se združili v skupino študentov višjih letnikov umetnostne zgodovine in se lotili te naloge, ki nam jo je zaupal Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo ter se odgovorno in z interesom poglobili v delo (topografija, ovrednotenje in spomeniškovarstveni režim).

Pomenljivo je bilo, da so bili dosežki pomembni in objavljeni v reviji za kulturo in družbena vprašanja *Problemi*: Stane Bernik in Matija Murko, Trubarjeva cesta – »predmestje« v osrčju ljubljanskega mestnega organizma (november 1964, leto II, št. 22, pp. 941–953).

Na pobudo prof. Šumija, ki mi je predlagal, naj se za diplomsko delo lotim slovenskih mest ob morju, sem se za temo hitro odločil, saj sem se že prej po dveh le-

tih študija arhitekture in za tem kot študent umetnostne zgodovine in sociologije umetnosti lotil branj arhitekturne in urbanistične stroke. Poudarjam, da sem se redno udeleževal strokovnih ekskurzij, ki jih je prof. Šumi zavzeto prirejal v okviru študijskih programov, s posebnim zanimanjem za konservatorske izkušnje, ki se jim je desetletja poglobljeno in izvirno posvečal. Ob študiju dokumentarnega kompleksnega gradiva in literature sem v istem letu prekolesaril in raziskoval istrska mesta in večje kraje v trikotniku Trst, Reka in Pulj. In seveda urbanistično in arhitekturno etiološko vzporejal predvsem Benetke in beneška mesta v zaledju, generično vplivno povezanimi z bližnjimi lokalitetami, z razvojem, ki se je v preteklosti kazal s težnjami k vidni mestni avtonomnosti.

Leta 1964 je nastalo diplomsko delo *Organizem slovenskih obmorskih mest. Koper, Izola, Piran*. Izšlo je v knjižni obliki 1968, natisnjeno v založbi Mladinska knjiga in Medobčinskim zavodom za spomeniško varstvo Piran. Delo sem naslovil »Organizem slovenskih obmorskih mest« in nanj pomensko gledal kot na živ mestni organizem, se pravi, da sem dojemal mesta kot organsko somestno strukturo, neke vrste tromestje oziroma konurbacijo – smiselno, funkcionalno in fizično povezana mesta, kjer so bila aglomeracijsko osredotočena na obalno črto v dolžini nekaj deset kilometrov. Seveda z nakazano strnitvijo nisem mislil pretiravati, a dejstvo je, da so mesta bila kontekstualna urbana sestavina, z mnogimi stičišči, in jih je bilo mogoče strukturalistično obravnavati, kljub temu da so zgodovinsko jasno identificirala lastno urbanistično znakovno zgradbo in navsezadnje tudi mestno institucionalnost skozi njihov pretekli razvoj. To je kajpak bilo treba spoštovati tudi s stališča spomeniškega varstva, saj gre za vzpostavitev mestnih tipologij, ki so težile k prvinski in svojski prepoznavni identifikaciji vseh treh mest in njeni naravni konfiguraciji ter infrastrukturni zaznamovanosti. Zaradi označenih lastnosti jih je prav zato mogoče tudi strokovno in identifikacijsko razslojevati po kronološki vertikali in znakovno ter slogovno interpolirati v mrežno fizično strukturo tkiva vsakega posebej. Teoretični prispevek sem naredil iz teh kritično preverljivih raziskovalnih izhodišč, se pravi zlasti iz umetnostne topografije in v teoretičnem ožjem pomenu arhitekturne zgodovine in spomeniškega varstva.

Po natisu knjige, ki sem jo fotografsko dokumentiral in oblikoval, sem bil posebej vesel recenzij, ki so jih napisali naši najuglednejši strokovnjaki: Nace Šumi, France Stelè, Cene Avguštin, Emil Smole, Jože Curk in več drugih ocenjevalcev, ki so, kot sem kritično ugotovil, zadeli cilj s svežim pristopom k obravnavi načete problematike.

Seveda delo ni bilo zaman, saj so iz pobud zrasle nove zasnove, kot je bil tudi moj ključni elaborat *Valorizacija in načela varovanja historigičnega jedra mesta Koper* za

Medobčinski zavod za spomeniško varstvo (Piran, 1971, v rokopisu), predstavljen in objavljen ob koprskem Srečanju umetnostnih zgodovinarjev treh dežel leta 1971 in istega leta na mednarodnem kongresu Mednarodne federacije za arhitekturo in urbanizem in stanovanje (IFHP) v Beogradu s pomenljivim tematskim naslovom Staro in novo v istem mestu, kot so po temeljiti strukturni morfološki analizi k podobnim interdisciplinarnim raziskavam in razpravam, vsebinam in ciljem usmerjale sorodne stroke. Za tem sem v isti problemski liniji kot umetnostni zgodovinar in konservator obravnaval tudi mesta Kočevje (*Kočevje. Urbanistično arhitekturni oris*, Zavod za spomeniško varstvo, Ljubljana 1969), Zagorje (*Zagorje. Urbanistično arhitekturni oris. Spomeniškovarstvena kategorizacija in varstveni oris*, Ljubljana 1973, v rokopisu) in Črnomelj (*Črnomelj. Urbanistični, arhitekturni in spomeniškovarstveni oris*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1987).

Načeta razprava je se pred omenjenim delom o valorizaciji Kopra polemično razburila predvsem arhitekturno stroko in širšo javnost, predvsem glavnega koprskega načrtovalca prof. Eda Mihevca, ki je imel takrat s svojimi arhitekti vse niti in moč v svojih rokah. Ta razprava se je začela z razpravo, objavljeno v likovni reviji *Problemi* (1965, št. 29 in 30), in dobila čedalje bolj odmevne razsežnosti leta 1967 na posvetu kompetentnih strokovnjakov umetnostnih zgodovinarjev, konservatorjev, dejavnih arhitektov in urbanistov v likovni reviji *Sinteza* z naslovom Sinteza in razgovor. Slovenska obala – njena mesta in dediščina (april 1967, št. 5–6, pp. 79–83). Takrat so se dejavno začeli vključevati že mlajši umetnostnozgodovinski in arhitekturni kadri, zlasti konservatorski, tako na piranskem medobčinskem zavodu Matija Murko, Tone Mikeln in zlasti Sonja Ana Hoyer, ki so se angažirano lotili strokovnega utemeljevanja in poglobljanja zlasti konservatorskih problemov. Zanimanje za delovanje tekočih problemov je bil zares velik, strokovni svet zavoda s prof. Šumijem, z arhitektom Savinom Severjem in z menoj je angažirano pomagal usmerjati in iskati brezkompromisne spomeniškovarstvene rešitve, kar je bilo spričo vmešavanja politike in posebej obarvanih interesov vsekakor težavno delo. A vrednotenje Kopra, Izole in Pirana z obstoječim stanjem krajinske slike in mestne fizične strukture s spomeniškovarstvenega stališča bi bil brez skrbnega konservatorskega in programskega arhitekturnega reševanja te problematike seveda veliko bolj devastiran in vprašljiv.

V okviru načete obravnave sem se posvečal prav tako moderni arhitekturi, se pravi hkratno obstoječemu urbanističnemu in arhitekturnemu stanju s stališča spomeniškega varstva, kar je pri obnovi mest, torej revitalizaciji, dajalo tudi korektne rešitve, a pogostokrat izsiljevalo neustrezne konservatorske posege. Z gradnjami v šestdesetih in sedemdesetih letih se je novejša arhitektura v Koprščini

načeloma udejanjala zlasti v duhu podaljšanega funkcionalizma in uveljavljanja predvsem Mihevčevega smotrnega mediteranskega arhitekturnega in krajinskega oblikovanja, saj drugih razvojno pomembnih modernističnih rešitev ni bilo mogoče izdatneje zaznamovati. Leta 1968 sem pripravil avtorsko razstavo Novejša slovenska arhitektura (Zveza arhitektov Slovenije v Moderni galeriji, Ljubljana) z ikoničnim izborom razstavljenih del. Malo za tem mi je kot odborniku skupščine mesta Ljubljana in predsedniku sveta za kulturo uspelo v Plečnikovi hiši v Trnovem ustanoviti Arhitekturni muzej Ljubljana (1972), prvo muzejsko oziroma arhivsko ustanovo, ki je s programsko vsebino in z dokumentacijskimi, raziskovalnimi in valorizacijskimi nalogami zaobjela celotno Slovenijo. Za njo je sledila velika zgodovinska razstava Slovenska likovna umetnost 1945–1978, kjer sem kot pobudnik oddelka za arhitekturo in sorodne discipline bil njen avtor (prireditelja sta bili Moderna galerija in Arhitekturni muzej, Ljubljana, 1979). Izpostavil sem, da je razstava mlajšo generacijo vsekakor ustvarjalno in razvojno interpretirala naprednejše ali drugače povedano tesno vpleteno z novejšimi in sozvočnimi arhitekturnimi doktrinami in izvirnimi iskanji, ki so jo pričele intenzivneje obvladovati. Ko so se razmere v tem oziru temeljiteje razbistrile na celotni kulturni in umetnostni krajini, sem se nekoliko odmaknjeno, a s premislekom lotil razprave *Arhitekturno izročilo in sledi modernizma v postmodernistični arhitekturi na Primorskem* (Edicija Artes, Koper 2008). To je bilo izrečeno na piranskem seminarju Primorska likovna umetnost v XX. stoletju (Piran, 2005) in tako vrednostno kritiško opozoril na najnovejše dosežke v širšem arhitekturnem in urbanističnem območju.

Na koncu. Nanizal sem nekaj refleksivnih iztočnic, ki so zaznamovale moje delo v okviru mest Koper, Izola in Piran in jih z organsko prizadetostjo opazoval v njihovem obstoju, rasti in življenju. Verjamem in upam, da sem z ugotovitvami in z razmišljanji kritiških kolegov raziskovalcev in konservatorjev, ki so se z enako prizadetostjo vanje poglobljali, tudi sam pridobil nova spoznanja in kritično jasnejše poglede na naša novodobna obalna mesta.

Ljubljana, Kranjska Gora, 18. 11. 2018
